

Kontantstöd – valfrihet

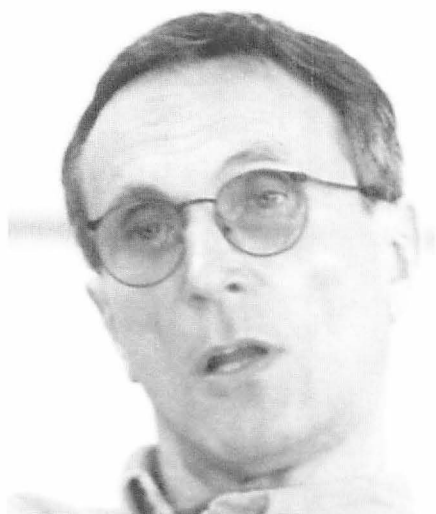
Adolf Ratzkas artikel om STIL och Möllers kontantstödslinje skrevs 1990, men är fortfarande aktuell. Vi återger den här i kortad version

Välfärdssamhället har ofta liknats vid en försäkring där man betalar sina försäkringspremier i form av skatt. När man sedan skulle råka ut för hårda tider skulle samhällets skyddsnät ge stöd i form av tjänster och finansiella resurser.

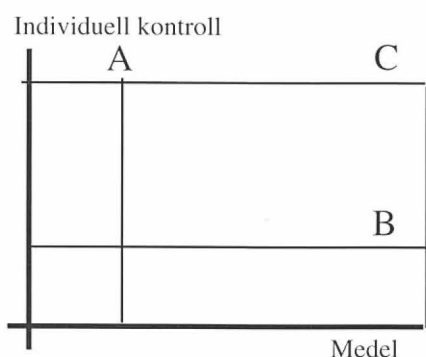
Tanken om samhället som försäkring bygger på föreställningen att individer går samman för att minska sina individuella risker. På detta sätt uppnår de ett bättre skydd än det som varje individ för sig själv skulle kunna uppnå. Försäkrings-tanken i socialpolitik antar alltså att individen utifrån ett rationellt beslut ansluter sig till kollektivet och betalar sina skatter.

När det gäller åtnjutandet av försäkringens förmåner, är antagandet om individens kapacitet till rationella beslut till sitt eget bästa inte längre självklart. Olika politiska grupperingar har olika åsikter om hur mycket kontroll över dessa resurser staten ska överlämna till individen. Med risk för grova förenklingar kan sägas att det socialistiska blocket har en större benägenhet att tillhandahålla tjänster i stället för kontanta medel än det borgerliga blocket. Som exempel kan nämnas barnomsorgen där krav på friheten att kunna välja mellan olika former med hjälp av kontanta medel har kommit mest från borgerligt håll, medan de socialistiska partierna förespråkar att barnomsorg ska tillhandahållas i form av offentliga tjänster.

En ytterligare dimension i socialpolitiken består av de olika uppfattningar om vilka uppgifter som ska skötas kollektivt och vilka uppgifter individen själv ska stå för. Den klassiska liberala positionen lyder "least government is best government". Staten ska stå för polis och försvar och inte så hemskt mycket annat. Skatterna ska hållas låga så att individens handlingsutrymme maximeras. Den socialistiska positionen däremot anser att kollektivet kan skapa större rättvisa genom att åta sig många uppgifter som finansieras via skatter och styrs i demokratisk ordning.

Dessa förhållanden kan illustreras med hjälp av följande starkt förenklade diagram:

Hur mycket resurser ska den sociala sektorn få och hur mycket kontroll över dessa resurser ska individen ha?

Punkt B i diagrammet står för det socialistiska blocket där man är villig att satsa mer skattemedel på det sociala området, medan individens möjligheter att fritt disponera dessa medel begränsas genom att resurserna erbjuds mest i form av enhetstjänster inom den offentliga sektorn. Positionen A illustrerar den liberala positionen där individen kan välja mellan en mångfald av offentliga och privata lösningar. Samtidigt satsas dock mindre resurser på det sociala området.

Beroende på individens preferenser kan både punkt A och B vara attraktiva. Punkt C i diagrammet borde dock föredras av de flesta, eftersom den förenar det bästa av A och B, fler resurser och större frihet att förfoga över dem.

Linje B-C kan tolkas som ett kontinuum av maktfördelning mellan staten

och den enskilde. Kännetecknande för alla lösningar på linjen B-C är att de finansieras via skatter och kostar skattebetalaren lika mycket. Därmed skiljer diagrammet på resurstilldelning och tjänsteproduktion; det är alltså inte självklart att tjänster som finansieras via skatter enbart ska produceras av stat eller kommun. En sådan monopolsituation ger lite incitament till kvalitet. Som exempel kan nämnas att många äldre människor och personer med funktionshinder inte anlitar den kommunala hemtjänsten som de är berättigade till. Man upplever byråkratin och regelsystemet kring servicen som stelbent och förnedrande så att man avstår trots att man har betalat skatt hela sitt liv, just för att kunna anlita sådana tjänster vid behov. Många fler skulle använda hemtjänst om de hade s.k. vouchers eller fick generella bidrag som kunde användas för inköp av sådana tjänster från fritt valbara producenter.

Det är viktigt att framföra att valfrihet naturligtvis innebär att man även kan välja tjänster som hittills producerats av den offentliga sektorn.

Socialdemokratin får ofta beteckningen "betongparti" som ska antyda partiets benägenhet att skapa storskaliga enhetslösningar i form av offentliga monopoltjänster, där olika och varierande individuella behov inte kan tillgodoses. Frågan är om det finns ideologiska grunder som hindrar socialdemokratin från att erbjuda socialpolitiska lösningar som främjar rättvisa och jämlikhet och samtidigt möjliggör verkligt brukarinflytande.

I ett antal debattartiklar i dagspressen recenserades nyligen en artikel av statsvetaren Bo Rothsteins i tidskriften Tiden om den s.k. naturalinjen med Alva Myrdal som företrädare, som förordade att välfärden skulle organiseras via offentligt producerade varor och tjänster och den s.k. kontantlinjen med socialminister Gustav Möller i spetsen, som ansåg att enhetliga kontanta bidrag skulle utgå till de hushåll som uppfyllde vissa kriterier. Med Möllers ord, "det var pengar som saknades, inte kunskap och inte ömdöme. Man kunde, kort sagt, ha förtroende för medborgarna".

Gustav Möllers kontantlinje förverkligades i socialförsäkringen genom bl.a. pensioner, barnbidrag och handikapp-

ersättning. Däremot kom naturalinjen att prägla socialtjänsten med mycket myndighetsutövande i form av utredningar av den sökandes behov, ekonomi och familjesituation. Kontrollapparaten har inte enbart krävt växande resurser utan har också lett till en social stämpling och förnedring av den sökande som står inför myndigheten med mössan i handen.

Det är svårt att se varför socialdemokratin inte skulle kunna pröva kontant-

linjen i högre grad inom socialtjänsten. Många människor, som idag passiviserats av de offentliga monopoltjänsterna och fräntas möjligheten att påverka sin situation, skulle få mer kontroll över tjänsternas kvalitet och därmed över sitt liv om de fick välja bland olika tjänsteproducenter som organiserar sin service i egen regi som STIL som i kooperativ form ordnar personlig assistans. Det gäller inte enbart personliga assistans-tjäns-

ter utan även färdtjänst, hjälpmedel och bostadsanpassning, där kontantlösningar skulle kunna prövas som komplement till de nuvarande offentliga tjänsterna. Med oförändrade kostnader för skattebetalarna finns det möjlighet till enorma kvalitetsökningar för många medborgare. Fram för Möllers kontantlinje!

ADOLF RATZKA*

VERKSAMHETSLEDARE

INSTITUTET FÖR INDEPENDENT LIVING